

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота

магістра

з теми: **«КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ
КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу, РО1-М20z групи
спеціальності 013 Початкова освіта

Каліновська Антоніна Олександрівна

Керівник: **Гудима Н.В.**,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти

Рецензент: **Бабюк Т.Й.**,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1. Поняття креативності як основи творчої діяльності особистості.....	6
1.2. Вікові особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів.....	12
1.3. Суть компетентнісного підходу до розвитку креативності учнів початкових класів.....	18
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ФОРМАТІ УРОКУ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	21
2.1. Стан розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання в сучасній початковій школі (констатувальний етап експерименту).....	21
2.2. Шляхи активізації розвитку креативності учнів 4-х класів на уроках літературного читання (формувальний етап експерименту).....	31
2.3. Результативність використання педагогічних нововведень з розвитку креативності молодших школярів (контрольний етап експерименту).....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається положеннями Концепції "Нова українська школа" (2016 р.) та Державного стандарту початкової освіти (2018 р.), реалізація яких повинна забезпечити перехід від школи знань до школи компетентностей. При цьому вимоги щодо вільного володіння державною мовою з властивими їй національно-культурними та світоглядними пріоритетами, а також формування освіченої, творчої особистості, для якої притаманні інноваційність та підприємливість, знайшли відображення в ключових компетентностях, якими мають оволодіти учні Нової української школи [1; 2, с. 1-2]. Перед суспільством стоять завдання сформувати в молодого покоління позитивну життєву позицію, допомогти кожному реалізувати власний проект по імені "Я", сформувати вміння зберігати свою індивідуальність за будь-яких обставин. Вирішення цих завдань потребує психолого-педагогічного обґрунтування змісту й методів навчально-виховного процесу, спрямованого саме на розвиток творчої особистості учня.

Проведений аналіз науково-методичної та психолого-педагогічної літератури дає можливість констатувати, що на сьогодні накопичений певний досвід у формуванні креативності школярів. Проблему розвитку творчих здібностей учнів досліджувала значна кількість учених (Н. Архипкіна, Ю. Бабанський, І. Барташнікова, О. Барташніков, Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, Г. Костюк, О. Митник, В. Моляко, Н.Тализіна, А. Хуторської, О. Яковлева та ін.). Однак деякі аспекти цієї проблеми все ще залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, в умовах становлення нової української школи проблема розвитку креативності молодших школярів на основі компетентнісного підходу, на наше переконання, вимагає більш глибокого дослідження та аналізу.

Початкова ланка загальноосвітньої школи відіграє провідну роль у формуванні основ творчої діяльності. Саме уроки літературного читання мають широкі можливості для розвитку творчої особистості молодшого школяра. Аналіз сучасних підручників з читання для учнів 3-4-х класів показав, що вони

містять певну кількість творчих вправ. Однак, враховуючи сучасні вимоги до уроку літературного читання, визначені чинною програмою, кількість таких вправ, на нашу думку, необхідно не тільки збільшити та урізноманітнити, але й систематизувати.

Отже, актуальність дослідження зумовлена протиріччям між запитом суспільства щодо формування компетентної, творчої особистості та недостатнім рівнем реалізації цього запиту в сучасній початковій школі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність розвитку креативності молодших школярів шляхом впровадження на уроках літературного читання науково обґрунтованої, спеціально дібраної та укладеної системи творчих вправ компетентнісного спрямування.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та науково-методичну літературу з проблем розвитку творчих здібностей молодших школярів на сучасному етапі реформування загальної початкової освіти.

2. Визначити стан розвитку креативності учнів початкових класів на уроках літературного читання в сучасній початковій школі.

3. Теоретично обґрунтувати, дібрати й укласти систему вправ з розвитку творчих здібностей учнів на основі компетентнісного підходу для використання на уроках літературного читання в 3-4 класах.

4. Експериментально перевірити ефективність запропонованих педагогічних нововведень в умовах початкової школи, зробити узагальнення та висновки.

Об'єкт дослідження – уроки літературного читання в сучасній початковій школі.

Предмет дослідження – процес розвитку креативності молодших школярів на основі компетентнісного підходу у форматі уроків літературного читання в 3-4 класах.

Методи дослідження: теоретичні – вивчення й аналіз психолого.

педагогічної та науково-методичної літератури за темою дослідження; рівневий та порівняльно-зіставний аналіз; теоретичний синтез та узагальнення; *емпіричні* – вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, спостереження за освітнім процесом, педагогічний експеримент, індивідуальні бесіди з батьками та учнями; *статистичні* – якісний і кількісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що теоретично обґрунтовані, дібрані, укладені й систематизовані на основі компетентнісного підходу вправи для розвитку творчих здібностей молодших школярів і методичні рекомендації до їх застосування можуть з успіхом використовуватись студентами-практикантами та вчителями початкових класів на уроках літературного читання. Окрім того, матеріали дослідження можуть слугувати основою для створення навчально-методичного посібника.

Організація дослідження. Експериментальне дослідження проводилось на базі Новоушицької ЗОШ I-III ступенів Хмельницької області. У ньому брали участь учні 2 класів (контрольний – 20 учнів 4-А класу, експериментальний клас – 19 учнів 4-Б класу).

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на низці міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях; експериментальному дослідженні на базі закладу освіти та обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2020-2021 н.р.).

Опубліковано наукову статтю «Шляхи активізації розвитку креативності учнів 4-х класів на уроках літературного читання» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету К-ПНУ (Випуск XVII. 2021. С. 90-93).

Структура та обсяг роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний зміст дослідження викладено на 60 сторінках. Список використаних джерел нараховує 67 джерел. Загальний обсяг роботи становить 66 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведене в теоретичному й практичному аспектах дослідження дає підстави стверджувати:

1. Однією з найважливіших складових процесу оновлення української школи є підвищення рівня розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

2. Після проведення констатувального етапу експерименту, який виявив недостатній рівень розвитку креативності молодших школярів у сучасній початковій школі, ми висунули гіпотезу про можливість підвищення рівня розвитку творчих здібностей учнів шляхом упровадження на уроках літературного читання науково обґрунтованої, дібраної та укладеної системи творчих вправ компетентнісного спрямування

3. На основі сконструйованої нами дидактичної моделі було визначено зміст і завдання формульовального етапу експерименту; підготовлено педагогічні нововведення, які було впроваджено в освітній процес.

4. Аналіз кількісних і якісних показників формульовального етапу експерименту довів, що рівень розвитку творчих здібностей молодших школярів значно зростає, якщо до вирішення цієї проблеми застосовується системний підхід, основою якого є цілеспрямована діяльність педагога та науково обґрунтований добір системи творчих вправ компетентнісного спрямування.

5. Висока ефективність запропонованих педагогічних нововведень досягається внаслідок урахування цілого ряду оптимальних психолого-педагогічних та методичних умов, серед яких особливо важливими виявилися такі:

- розвиток креативності учнів забезпечується передусім цілеспрямованою діяльністю педагога, який сам є творчою особистістю;

- творчі вправи, що пропонуються для виконання, повинні бути не тільки змістовними та відповідати віковим і психологічним особливостям школярів, але й бути суб'єктивно значущими для них, тобто компетентнісно спрямованими;

- емоційна насиченість занять, їх творча атмосфера створюють умови для

самоутвердження й самореалізації молодших школярів, що тісно пов'язано з розвитком креативності;

- великий вплив на емоційний настрій школярів на уроці, а значить, і на бажання діяти творчо, має педагогічна оцінка їх діяльності;

- робота з розвитку креативності має здійснюватися не лише на уроках літературного читання, але й на уроках усіх інших навчальних дисциплін.

6. Запропоновані педагогічні нововведення можуть з успіхом використовуватись і в 3-х класах, оскільки психофізіологічні особливості школярів 3-4 класів суттєво не відрізняються.

7. Проведене дослідження не вирішує проблеми розвитку креативності молодших школярів повною мірою. Подальшого дослідження вимагають такі аспекти цієї проблеми, як дотримання принципів наступності й послідовності в розвитку творчих здібностей школярів середніх та старших класів; роль сім'ї у формуванні креативності дітей та ін.

Тільки спільними зусиллями можна виховати творчу, свідому особистість, активного громадянина незалежної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипкіна Н. Креативність та її діагностика. Психолог. 2003. № 4. С. 15–17.
2. Байбара Т. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичний аспект. Початкова школа. 2010. № 8. С. 46–50.
3. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-7 р. Тернопіль : Богдан, 1998. 263 с.
4. Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Ю. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Читання. Київ : Грамота, 2020. 160 с.
5. Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Ю. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Читання. Київ : Грамота, 2021. 160 с.
6. Варій М.Й. Психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. С. 125–141.
7. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 160 с.
8. Вашуленко О.В. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.
9. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.
10. Вашуленко О.В. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

12. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності школярів. Х. : Основа, 2011. 88 с.
13. Волошина Г.П. Особливості уроків читання та літературознавча пропедевтика у початковій школі : посіб. для студентів та вчителів початкової школи. URL : http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/325/1/Osoblyvosti_urokiv_chytannia.pdf.
14. Волощук І. Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. Рідна школа. 2008. №6 С. 29–37.
15. Гордіюк Н. Особливості сприймання художніх текстів на уроках читання. Мандрівець. 2000. №3. С. 75–78.
16. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL : <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiu8JyV6qPfAhWxwosKHVbfDX4QFjAAegQIAhAB&url=http%3A%2F%2Fnus.org.ua%2Fnews%2Fnyad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument%2F&usg=AOvVaw3tbs9Mp9s2s-vG5oFaCbT0>
17. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упор. І.І. Дівакова. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 180 с.
18. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. СПб. : Питер, 2002. 368 с.
19. Дьяченко М.И., Кандибович Л.А. Краткий психологический словарь: личность, образование, самообразование, профессия. Мн. : Хэлтон, 1998. 399 с.
20. Ігнатенко Н. Основні етапи роботи над художнім твором на уроках читання. Педагогіка і психологія. 2000. №3. С. 44–51.
21. Євдокимов В.І., Агапова Т.П., Гавриш І.В. та ін. Педагогічний експеримент. Харків : ОВС, 2001. 148 с.
22. Захарійчук М. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2020. 160 с.

23. Захарійчук М. Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2021. 160 с.

24. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: [колективна монографія; за ред. В. Моляко, О. Музики]. Житомир: Рута, 2006. 320 с.

25. Зевако В., Непийвода С. Цікаві завдання з української мови в початковій школі: [посібник для вчителя]. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 68 с.

26. Каліновська А.О. Шляхи активізації розвитку креативності учнів 4-х класів на уроках літературного читання. Збірник наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; педагогічний факультет ; [відпов. секр. Н.В. Бахмат]. Київ : Міленіум, 2021. Вип. XVII. С. 90-93.

27. Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі. Початкова освіта. 2005. № 7. С. 2-5.

28. Карнаух Т. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках читання. Початкова школа. 2005. №11. С. 5–8.

29. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості. Завуч. 2003. № 33. С.11-14.

30. Коваленко Л. Формування ключових компетентностей на уроці літературного читання в 3 класі. Початкова школа. 2017. № 1. С. 8-10.

31. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Пасічник Я.А., Захарчук З.О. Дидактичні структури уроків читання, їх зміст та методичне забезпечення в початкових класах. Сучасні вимоги до уроків. Рівне, 2007. 156 с.

32. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / ред. О.В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. 112 с.

33. Концепція Нової української школи / за заг. ред. М. Грищенко. Київ : Основа, 2016. 31 с.

34. Кочерга О. Психофізіологічний розвиток дитини і становлення мислення у віці 6-10 років. Початкова школа. 2007. № 7. С. 23–25.
35. Кочерга О. Чутливість психофізіологічних систем та їх вплив на навчання учнів. Початкова школа. 2017. № 3. С. 1–3.
36. Левицька М. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. Початкова школа. 2014. № 10. С. 22-26.
37. Лейтес Н.С. К проблеме сензитивных периодов психического развития человека. Принципы развития в психологии. М. : Просвещение, 1978. 202 с.
38. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». Випуск 3 (50). Полтава, 2006. С. 215–219.
39. Максимова Н., Порох Л. Розвиток творчої особистості школяра як психолого-педагогічна проблема сучасності. Рідна школа. 2002. № 11. С. 42–44.
40. Мартиненко В. Формування змісту літературного читання молодших школярів: сучасний вимір. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: дидактико-методичні аспекти: Дайджест 2. Донецьк: Каштан, 2012. С. 55–63.
41. Марховська І. Комплекс розвивальних вправ для уроків української мови і читання. Початкова школа. 2007. №10. С. 15–18.
42. Митник О.Я. Завдання для розвитку творчих здібностей дітей. Обдарована дитина. 2002. № 3. С. 55–57; № 5. С. 39–43.
43. Моляко В.О, Музика О.Л.. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир : Рута, 2007. 319 с.
44. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. Київ : Вид. дім "Освіта", 2017. С.71–97.
45. Перехрестна О. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках мови і літератури. Дивослово. 2003. № 3. С. 14–17.
46. Полєвікова О. Нова українська школа: відчуваємо, думаємо, діємо.

Початкова школа. 2017. № 4. С. 3-5.

47. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 66–72.

48. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А. С. К., 2006. 192 с.

49. Пономарьова К. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови. Початкова школа. 2010. № 12. С. 49–52.

50. Психологический словарь / ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. М. : Педагогика – Пресс, 1999. 440 с.

51. Психология : словарь / общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М. : Педагогика – Пресс, 1990. 494 с.

52. Савенков А.И. Ваш ребенок талантлив. Детская одаренность и домашнее обучение. Ярославль : Академия развития, 2004. 352 с.

53. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти : підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

54. Савченко О. Літературне читання: інтерактивні методи і прийоми. Початкова школа. 2017. № 4. С. 34-36.

55. Савченко О.Я. Система міжпредметних завдань на уроках літературного читання. Київ : «КОНВІ ПРІНТ», 2020. 104 с.

56. Скворчевська О.В. Ігрові методи навчання з учнями 1–4 класів. Харків: Основа. 2011. 233 с.

57. Скуратівський Л. Стратегії формування мислення учнів як чинника мовленнєвого розвитку. Дивослово. 2005. №6. С. 2–6.

58. Стратілат І. Мова й мовлення. Початкова школа. 2014. № 16. С. 9–13.

59. Теплов Б.М. Способность и одаренность. Избранные труды : в 2 т. М. : Просвещение, 1985. Т. 1. С. 22-24.

60. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я.

3-4

клас.

URL

:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>

61. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3-4 клас. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>

62. Торшина К.А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии. Вопросы психологии. 1998. № 4. С. 123–133.

63. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації в початковій. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 312 с.

64. Хуторской А. В. Развитие одаренности школьников: методика продуктивного обучения. М. : Просвещение, 2000. С. 22-28.

65. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання : навч. посіб. Київ : Праймдрук, 2011. 352 с.

66. Щепланова Е.И., Щепланова Е.И. Теория и тесты творческого мышления. Психологическая диагностика. 2004. № 11. С. 3–20.

67. Яковлева Е.Л. Развитие творческого потенциала личности школьника. Вопросы психологии. 1996. № 3. С. 23–33.